

ОЦІНКА ПОКАЗНИКІВ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ МАТЕРІАЛЬНИМИ РЕСУРСАМИ НА БАГАТОНОМЕНКЛАТУРНОМУ МАШИНОБУДІВНОМУ ПІДПРИЄМСТВІ

Метою статті є вивчення різних теоретичних підходів до кількісної та якісної оцінки ефективності управління матеріальними ресурсами та розробки критерію ефективності управління матеріальними ресурсами, який би спрощував процес управління та задовольняв потреби машинобудівного підприємства, які виникають у його практичній діяльності. У роботі виявлені переваги та недоліки основних підходів до оцінки ефективності управління матеріальними ресурсами, запропоновано власний критерій та розглянуто його застосування на прикладі одного з найбільших машинобудівних підприємств України.

Ключові слова: матеріальні ресурси, оборотність запасів, управління матеріальними ресурсами, критерій ефективності, машинобудівне підприємство.

S. S. KROKHMAL'

Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

ASSESSMENT OF EFFICIENCY INDICATORS OF MATERIAL RESOURCES MANAGEMENT IN A MULTIPRODUCT MACHINE-BUILDING ENTERPRISE

The aim of the article is to examine the various theoretical approaches to the quantitative and qualitative evaluation of the effectiveness of material resources management and the development of author's own efficiency criterion of material resources management. It would simplify the process of management and satisfy the needs arise in the machine-building enterprises practice. The author of the article identified the advantages and disadvantages of the main approaches to evaluating the effectiveness of material resources management, proposed her own efficiency criteria and considered the application of the criteria on the basis of one of the largest machine-building enterprises of Ukraine. Further research will be directed at building material resources management algorithm. It will automate the management of material resources, based on the criteria proposed in this article.

Keywords: material resources, inventory turnover, material management, performance criteria, machine-building enterprise.

Постановка проблеми

В сучасних умовах господарювання для більшості промислових підприємств особливе значення має дослідження процесу управління матеріальними ресурсами, так як на них припадає найбільша частка в структурі витрат на виробництво і реалізацію промислової продукції, що визначає необхідність наукового пошуку і обґрунтування шляхів їх економії. При цьому чим нижче собівартість виробленої продукції, тим більше можливостей використання маркетингових методів ціноутворення, що поряд з якістю продукції є серйозною конкурентною перевагою в завоюванні споживчого ринку. Все це вказує на необхідність устороннього вивчення підходів і показників оцінювання ефективності управління матеріальними ресурсами підприємства. Проведення оцінки та аналізу параметрів, які впливають на механізм управління матеріальними ресурсами підприємства, дозволяє впливати на поточний стан і тенденції розвитку підприємства, встановлювати напрями змін, виявляти більш вагомі фактори впливу та вдосконалювати процеси відтворення й використання матеріальних ресурсів підприємства.

Аналіз останніх публікацій та досліджень

Питання оцінки ефективності управління матеріальними ресурсами розглянуті у працях таких науковців: Грабовецький Б. С. [1], Канке А. А., Кошева І. П. [2], Прокопенко І. Ф. [3], Рзаєва Т. Г. [4], Чумаченко М. Г. [5], Савицька Г. В. [6], Болюх М. А., Бурчевський В. З., Горбатюк М. І. [7], Штейн Е. М., Васильєва Л. С., Петровська М. В. [8], Попович П. Я. [9], Баканов М. И., Мельник М. В., Шеремет А. Д. [10], Мних Є. В. [11].

Аналізуючи критерії ефективності управління матеріальними ресурсами, слід зазначити, що не існує єдиного підходу у науковій літературі, тому різні автори підходять до повноти розкриття показників по-різному.

Формулювання цілі статті

У зв'язку з цим виникла як наукова, так і практична необхідність вивчення різних теоретичних підходів щодо кількісної та якісної оцінки ефективності управління матеріальними ресурсами, та розробки критерію ефективності управління матеріальними ресурсами, який би спрощував процес управління та задовольняв потреби машинобудівного підприємства, які виникають у його практичній діяльності, в чому і полягає мета статті.

Виклад основного матеріалу дослідження

Проведений аналіз економічної літератури показав, що серед існуючих підходів до оцінювання ефективності управління матеріальними ресурсами найбільш поширеним є використання системи економічних показників, за допомогою яких можна отримати вичерпну кількісну та якісну інформацію про діяльність та розвиток підприємства. Для цього проводять аналіз ефективності управління матеріальними ресурсами на підставі розрахунку показників за основними групами аналізу, а потім дається узагальнена комплексна характеристика. В працях більшості досліджуваних науковців спостерігаються схожі підходи до визначення етапів проведення аналізу ефективності управління матеріальними ресурсами. Зокрема, такі науковці, як Грабовецький Б. Є. [1], Канке А. А., Кошева І. П. [2], Прокопенко І. Ф. [3], Рзаєва Т. Г. [4], Чумаченко М. Г. [5], Савицька Г. В. [6], – розглядають аналіз ефективності управління матеріальними ресурсами з боку рівня забезпеченості підприємства матеріальними ресурсами та ефективності їх використання.

Аналіз забезпеченості підприємства матеріальними ресурсами має за мету порівняння фактично закуплених матеріальних ресурсів з плановою потребою. Тобто основним показником, що розраховується в результаті аналізу є коефіцієнт забезпеченості по плану та фактичний, який розраховується як відношення вартості матеріальних ресурсів по укладеним договорам (фактично поставлених) до планової потреби у матеріальних ресурсах [1–7].

Майже всі дослідники [2–9], поділяють аналіз ефективності використання матеріальних ресурсів на розрахунок узагальнюючих і часткових показників. При цьому часткові показники застосовуються для оцінки ефективності використання окремих видів матеріальних ресурсів. До узагальнюючих показників відносять матеріаловіддачу, матеріаломісткість, коефіцієнт співвідношення темпів зростання виробництва та матеріальних витрат, питому вагу матеріальних витрат у собівартості продукції, коефіцієнт споживання матеріальних витрат. Дослідники: Грабовецький Б. Є. [1], Чумаченко М. Г. [5], Болюх М. А., Бурчевський В. З., Горбатюк М. І. [7], Штейн Е. М., Васильєва Л. С., Петровська М. В. [8], – включають в число показників ефективності використання матеріальних ресурсів оборотність запасів матеріальних ресурсів, що характеризує періодичність, з якою кошти, вкладені в поточну виробничу діяльність, знову повертаються на підприємство.

Оборотність запасів матеріальних ресурсів є найбільш використовуваним показником при визначенні ефективності діяльності підприємства. На думку автора цей показник має як переваги, так і недоліки. Головною перевагою розрахунку цієї групи показників є доступність інформації, яку можна використовувати зі статистичної звітності підприємств, недоліком є те, що при розрахунку показників використовується нормативний рівень запасу, який встановлюється не на кожному підприємстві і, взагалі, не завжди може встановлюватись.

Ще одним показником оцінки ефективності використання матеріальних ресурсів є прибуток на гривню матеріальних витрат, розрахунок даного показника розглянуто у роботах Савицької Г. В. [6] та Канке А. А. [2]. Розрахунок даного показника відображає величину прибутку що приходить на 1 грн. матеріальних витрат, також науковці пропонують розраховувати факторну модель прибутку на гривню матеріальних витрат. Показник прибутку на гривню матеріальних витрат, на думку автора, є найбільш узагальнюючим показником ефективності використання матеріальних ресурсів.

До часткових показників ефективності використання матеріальних ресурсів відносять сировинномісткість, металомісткість, паливомісткість, енергомісткість, ці показники розраховуються для характеристики найбільш вагомих видів матеріальних ресурсів. Такі дослідники, як Грабовецький Б. Є. [1], Канке А. А. [2], Прокопенко І. Ф. [3], Рзаєва Т. Г. [4], Попович П. Я. [9], Баканов М. И., Мельник М. В., Шеремет А. Д. [10], Мних С. В. [11] пропонують розраховувати питому матеріаломісткість всієї продукції та окремих виробів.

Також в економічній літературі зустрічається підхід, згідно якому головним та найбільш узагальнюючим показником ефективності матеріальних ресурсів вважається саме матеріаломісткість продукції. Тому ще одним етапом аналізу ефективності використання матеріальних ресурсів є визначення факторної моделі матеріаломісткості, яка дозволяє визначити вплив обсягу виробленої продукції, її структури, норм витрат матеріальних ресурсів на одиницю продукції, цін на матеріальні ресурси, оптових цін на продукцію на зміну матеріаломісткості. Також враховується загальна матеріаломісткість та окремих видів продукції. Таким чином, матеріаломісткість характеризує рівень матеріальних витрат, але не надає повної інформації про ефективність використання матеріальних ресурсів на підприємстві, що є недоліком у використанні лише такого підходу.

Вивчення економічної літератури з питань оцінювання ефективності управління матеріальними ресурсами показало, що досить широко вченими використовується комплексний підхід, на основі оцінки різних аспектів управління матеріальними ресурсами підприємства, та подальшим інтегруванням їх в єдиний показник. Разом з тим, немає єдності підходів до визначення узагальнюючих показників ефективності управління матеріальними ресурсами.

Основною перевагою застосування інтегральної оцінки є те, що вона доповнює і розширює можливості традиційного аналізу, базується на використанні вже існуючих методів оцінки та системи показників, а також вона дає змогу порівнювати показники з різною розмірністю та ознаками. До недоліків

використання інтегральної оцінки слід віднести складність у встановленні та деталізації головних критеріїв, що визначають здатність підприємства вирішувати його основні завдання та забезпечують комплексне оцінювання; складність у підборі компетентної групи експертів для отримання достовірних та надійних даних, через те що основними методами інтегрування показників є експертний та рейтинговий; а також проблемність зведення показників (натуральних, вартісних, трудових, абсолютних, відносних, середніх тощо) до зіставного виду тощо.

Шаманська О. І. [12] пропонує оцінювати ефективність управління матеріальними ресурсами на основі розрахунку інтегрального показника, який поєднує у собі оцінку як матеріальних ресурсів, так і основних засобів, при цьому показники скореговані на коефіцієнти ваги оцінювання виробничих ресурсів. Втім слід зазначити, що застосування даного методу для оцінки матеріальних ресурсів є доцільним лише у комплексі з оцінкою інших ресурсів – трудових, фінансових, інформаційних, а також до недоліків даного підходу слід віднести складність отримання об'єктивних значень коефіцієнтів ваги оцінювання виробничих ресурсів.

Горлачук В. В. [13] пропонує такий інтегральний показник ефективності використання матеріальних ресурсів, який поєднує інтегральний показник ефективності використання основних фондів та інтегральний показник ефективності використання оборотних засобів. Як і у розрахунку попереднього інтегрального показника, даний метод поєднує у собі оцінку як матеріальних ресурсів, так і основних засобів, що не дозволяє визначити ступінь ефективності управління матеріальними ресурсами.

На думку Маценко А. А. [14] ефективність управління матеріальними ресурсами слід оцінювати з боку двох основних факторів. Перший фактор – безперервність виробничого процесу – характеризується тривалістю простоїв, що обумовлені нестачею матеріальних ресурсів. Другий фактор – величина витрат, що пов'язані зі створенням запасу – повинен враховувати всі витрати підприємства на закупівлю, зберігання, використання запасів матеріальних ресурсів. Врахувати обидва фактори задля оцінки ефективності управління матеріальними ресурсами можливо за допомогою інтегрального показника, який буде характеризувати відносну ефективність за обома вищезазначеними факторами. Інтегральний коефіцієнт оцінки ефективності управління матеріальними ресурсами буде змінювати свої значення від 0 до 1 – чим ближчий він до 0, тим краще працює управління на підприємстві. До переваг цього підходу можна віднести зменшення витрат, пов'язаних з фізичним зберіганням запасів матеріальних ресурсів, а також зменшення простоїв через нестачу матеріальних ресурсів. До недоліків слід віднести, односторонність підходу, а саме в аналізі оцінюється тільки етап постачання матеріальних ресурсів на підприємство, а також достовірність отримання вихідних даних для розрахунку показників.

На думку Фещур Р. В., Самуляк В. Ю. [15] інтегральна оцінка рівня розвитку підприємства основана на порівнянні рівня реалізації *j*-ї складової розвитку підприємства з еталонною оцінкою *j*-ї складової розвитку підприємства. При цьому розвиток підприємства зі сторони управління матеріальними ресурсами Фещур Р. В., Самуляк В. Ю. розглядає з боку використання наступних показників: витрати виробництва (середній темп зниження), питома вага матеріальних витрат в операційних витратах, матеріаловіддача (середній темп приросту). До переваг підходу Фещур Р. В., Самуляк В. Ю. слід віднести незначну кількість показників, що необхідно розраховувати, а також розгляд показників в динаміці, що більш об'єктивно характеризує становище на підприємстві. До недоліків можна віднести складність у розрахунку еталонної оцінки, яка буде характеризуватися надійністю і достовірністю.

Підсумовуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що у сучасній економічній літературі існують різні за проявом критерії оцінки ефективності управління матеріальними ресурсами, що відрізняються набором включених автором показників, повнотою розглянутих сторін аналізу та складністю розрахунку. До того ж відмінності, які існують між системами показників, запропонованих у роботах зазначених авторів, полягають у різноманітності функціонального призначення систем, показників, у методах розрахунку числових значень показників та діапазонах шкали вимірювання, відображенні зв'язків між показниками тощо. Не існує однозначних методичних підходів щодо формування структури та складу показників, які пропонуються в межах відповідних системних груп, не завжди чітко окреслені цілі та умови застосування певних систем показників тощо.

Таким чином, всі вищерозглянуті підходи мають певні недоліки і не можуть використовуватись у якості показників, що оцінюють економічну ефективність управління матеріальними ресурсами на багатомоноклітурному машинобудівному підприємстві. Розглянемо основні з зазначених вище показників на прикладі одного з основних машинобудівних підприємств Харківської області (табл. 1).

На основі даних табл. 1 проаналізуємо якість відображення ситуації на підприємстві на основі ключових показників оцінки управління матеріальними ресурсами. Найбільш чітко видно погіршення ситуації на підприємстві у 4 кв. 2014 р., тому для аналізу використаємо саме цей період. Так прибуток на гривню матеріальних витрат (RMB) склав від'ємне значення, що вказує на збитковість діяльності та значне підвищення матеріаломісткості продукції (MM), відповідно до чого значно зменшилась економія матеріальних ресурсів (KB_{mp}), що обумовлено зростанням вартості імпортованих матеріальних ресурсів, за рахунок підвищення курсів іноземних валют, тобто ці показники об'єктивно відображають стан на підприємстві. Питома вага матеріальних витрат у собівартості продукції зменшилась, що обумовлено зростанням вартості загальнопромислових витрат, за рахунок підвищення індексу цін промислових

виробників, тому даний показник не відображає об'єктивну ситуацію. Коефіцієнт співвідношення темпів зростання обсягів виробництва і темпів зростання матеріальних витрат зменшився, але на даний показник значний вплив мають курсові різниці через зміну обсягу товарного випуску, що спотворює точність відображення стану на підприємстві. Оборотність запасів вказує на відволкання грошових коштів з обороту, так за 4 кв. 2014 р. даний показник зменшився до найнижчого рівня за аналізований період, та є об'єктивною оцінкою ситуації.

Таблиця 1

Аналіз ефективності управління матеріальними ресурсами на ДП завод «Електроважмаш» у 2012–2014 рр.

Найменування показника	Од. вим.	1 кв. 2012	2 кв. 2012	3 кв. 2012	4 кв. 2012	1 кв. 2013	2 кв. 2013	3 кв. 2013	4 кв. 2013	1 кв. 2014	2 кв. 2014	3 кв. 2014	4 кв. 2014
Товарна продукція	млн грн.	305,0	307,7	419,9	461,6	436,4	489,8	535,3	639,1	698,4	482,6	353,6	267,8
Повна собівартість виготовленої продукції	млн грн.	292,6	280,1	371,6	410,8	396,9	457,2	503,5	591,1	598,8	440,7	324,3	312,8
План матеріальні витрати	млн грн.	173,8	181,3	230,1	244,1	260,2	289,5	337,3	393,7	402,3	295,1	191,3	196,9
Факт матеріальні витрати	млн грн.	155,8	163,1	213,7	232,5	229,5	271,4	307,2	363,8	364,5	261,9	166,7	168,5
Коефіцієнт використання матеріалів (КВмр)	%	89,7%	90,0%	92,9%	95,3%	88,2%	93,8%	91,1%	92,4%	90,6%	88,7%	87,2%	85,6%
Матеріаломісткість плану	грн./грн.	0,5697	0,5894	0,5479	0,5288	0,5963	0,5910	0,6301	0,6160	0,5760	0,6115	0,5411	0,7351
Матеріаломісткість факт(ММ)	грн./грн.	0,5108	0,5302	0,5089	0,5038	0,5258	0,5542	0,5738	0,5692	0,5219	0,5426	0,4715	0,6293
Матеріаловіддача плану	грн./грн.	1,7554	1,6968	1,8250	1,8911	1,6770	1,6920	1,5871	1,6233	1,7360	1,6354	1,8482	1,3604
Матеріаловіддача факт	грн./грн.	1,9579	1,8861	1,9649	1,9848	1,9019	1,8045	1,7428	1,7569	1,9160	1,8430	2,1207	1,5891
Питома вага матеріал. витрат у собівартості продукції	%	53,25	58,23	57,50	56,60	57,81	59,37	61,01	61,54	60,87	59,42	51,41	53,88
Коеф. співвід. темпів зростання обсягів вироб. та і темпів зростання матер. витрат		1,0000	0,9634	1,0418	1,0101	0,9582	0,9488	0,9658	1,0081	1,0688	0,9619	1,1507	0,7493
Залишок матер. ресурсів на початок періоду	млн грн.	114,6	111,4	113,8	116,0	162,3	196,6	227,3	187,8	169,7	163,4	181,1	147,0
Залишок на кінець періоду	млн грн.	111,4	113,8	116,0	162,3	196,6	227,3	187,8	169,7	163,4	181,1	147,0	156,6
Оборотність запасів (О _{зп})	Обертів	2,70	2,73	3,65	3,32	2,43	2,31	2,58	3,58	4,19	2,80	2,16	1,76
Період обороту запасів	Днів	33,70	33,30	25,17	27,74	37,01	39,39	35,67	25,73	21,46	32,48	42,69	52,14
Чистий прибуток	млн. грн.	11,0	1,6	28,0	20,0	20,0	15,5	19,6	23,9	46,5	36,0	1,2	-61,3
Прибуток на гривню матеріальних витрат (R _{мв})	грн./грн.	0,0709	0,0065	0,1311	0,0862	0,0872	0,0572	0,0639	0,0657	0,1277	0,1375	0,0074	0,3635

В результаті дослідження літературних джерел, розрахунку основних показників ефективності використання матеріальних ресурсів на машинобудівних підприємствах України, СНД та світу, серед великої кількості показників автором було встановлено, що найбільш об'єктивну оцінку ефективності управління матеріальними ресурсами підприємства дають наступні індикатори: рентабельність матеріальних витрат (R_{MB}), матеріаломісткість (ММ) і оборотність запасів матеріальних ресурсів ($O_{ЗМР}$), які необхідно розглядати у вигляді системи показників:

$$\begin{cases} R_{MB} = \text{ЧП}/\text{МВ} \rightarrow \max \\ \text{ММ} = \text{МВ}/\text{ТП} \rightarrow \min \\ O_{ЗМР} = \frac{\text{ЗкТП}}{\sum(O_{ЗМ}^n + O_{Зк}^n)} \rightarrow \max, \end{cases} \quad (1)$$

де ЧП – чистий прибуток за аналізований період;

МВ – обсяг використаних матеріальних ресурсів на виробництво продукції за аналізований період;

ТП – обсяг товарного випуску за аналізований період;

$O_{ЗМ}^n$ – обсяг запасів n – виду матеріальних ресурсів на початок аналізованого періоду;

$O_{Зк}^n$ – обсяг запасів n – виду матеріальних ресурсів на кінець аналізованого періоду.

На погляд автора, з урахуванням принципу В. Парето потрібно формувати мінімальну кількість показників у системі аналізу та оцінки рівня управління матеріальними ресурсами підприємства, що забезпечить наочність тлумачення їх числових значень та зручність оперування.

Характерною особливістю ефективного управління матеріальними ресурсами є, в першу чергу, оцінка ефективності використання ресурсів підприємства, де корисний результат діяльності підприємства порівнюється з витратами на отримання цього корисного результату. Корисний результат розглядається як ефект, який може бути у вигляді прибутку підприємства, тому автором пропонується використовувати для оцінки ефективності управління матеріальними ресурсами показник рентабельності матеріальних витрат. Крім цього, оцінювання управління матеріальними ресурсами необхідне для забезпечення більш повного й раціонального використання ресурсів підприємства. Тому система показників оцінювання управління матеріальними ресурсами повинна включати показник матеріаломісткості, що характеризує кількість матеріальних ресурсів у готовій продукції. Для нормального функціонування підприємства потрібна наявність вільних грошових коштів, тому ефективне управління запасами, а саме збільшення оборотності запасів матеріальних ресурсів, за рахунок зниження запасів на складах, з дотриманням граничної умови зниження запасів для забезпечення нормальної роботи виробництва, дозволяє керівній системі більш ефективно використовувати фінансові ресурси. Тому оборотність запасів матеріальних ресурсів є доцільним показником при оцінці ефективності управління матеріальними ресурсами.

В ході дослідження було проаналізовано використання критерію ефективності управління матеріальними ресурсами на багатонаменклатурному машинобудівному підприємстві (рис. 1).

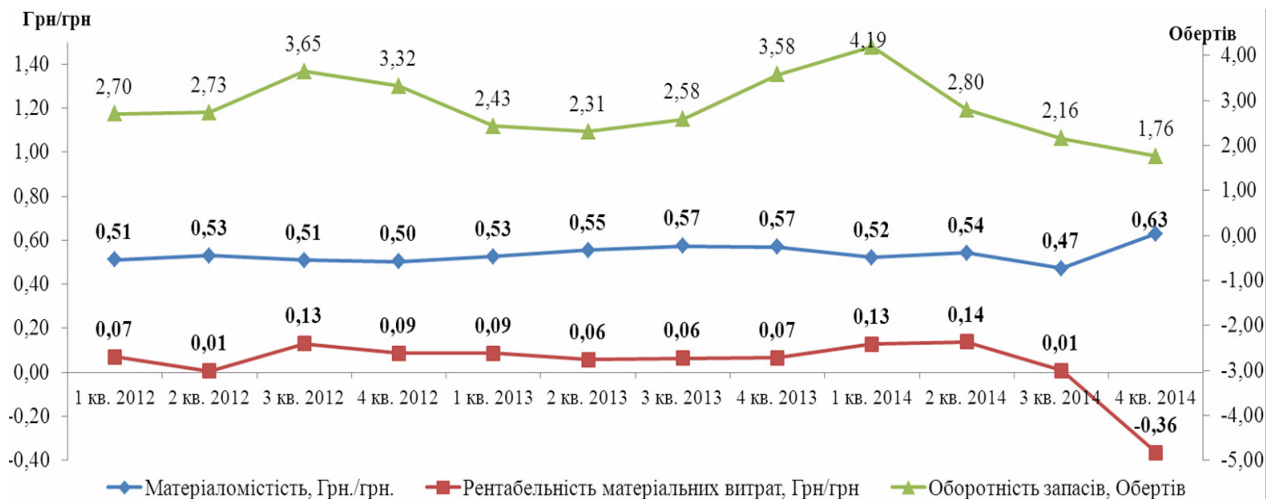

Рис. 1. Динаміка критерію ефективності управління матеріальними ресурсами на ДП завод «Електроважмаш» у 2012–2014 рр.

З рис. 1 видно як взаємопов'язані показники критерію ефективності управління матеріальними ресурсами. Так ситуація на підприємстві характеризується покращенням якщо показник рентабельності матеріальних ресурсів та оборотності запасів зростає, при цьому матеріаломісткість повинна характеризуватись оберненою залежністю, тобто знижуватися, та навпаки.

Висновки. У ході дослідження автором було проаналізовано різні підходи до оцінки управління матеріальними ресурсами, виявлені переваги та недоліки їх практичного застосування на машинобудівних підприємствах. Як результат подолання виявлених недоліків та підвищення переваг, та з урахуванням специфіки машинобудівної галузі, автором була запропонована формула критерію ефективності управління матеріальними ресурсами на багатонаменклатурному машинобудівному підприємстві, яка дозволить більш ефективно вести господарську діяльність підприємства та проводити сегментацію машинобудівних підприємств за рівнем управління матеріальними ресурсами. Подальші дослідження будуть направлені на побудову алгоритму управління матеріальними ресурсами, який дозволить на основі запропоновано критерію автоматизувати процес управління матеріальними ресурсами.

Література

1. Грабовецький Б.Є. Економічний аналіз : навч. посібник / Б.Є. Грабовецький. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 256 с.
2. Канке А.А. Анализ финансово-хозяйственной деятельности предприятия / А.А. Канке, И.П. Кошечая. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : ИД «Форум»: ИНФРА-М, 2007. – 288 с.
3. Прокопенко І.Ф. Методика і методологія економічного аналізу / І.Ф. Прокопенко, В.І. Ганін. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 430 с.
4. Рзаєва Т.Г. Економічний аналіз : навчальний посібник / Т.Г. Рзаєва. – Хмельницький : ХНУ, 2003. – 198 с.
5. Чумаченко М.Г. Економічний аналіз : навчальний посібник / М. Г. Чумаченко. – К. : КНЕУ, 2003. – 540 с.
6. Савицкая Г.В. Экономический анализ : учебник / Г.В. Савицкая. – 14-е изд., перераб. и доп. – М. : НИЦ ИНФРА-М, 2014. – 649 с.
7. Болух М.А. Економічний аналіз : навч. посібник / М. А. Болух, В. З. Бурчевський, М. І. Горбатов та ін. ; за ред. М. Г. Чумаченка. – Вид. 2-е, перероб. і доп. – К. : КНЕУ, 2003. – 556 с.
8. Анализ финансово-хозяйственной деятельности предприятий : учебник / Л. С. Васильева, Е. М. Штейн, М. В. Петровская ; под ред. Е. М. Штейн. – Москва : Экзамен, 2008. – 319 с.
9. Попович П. Я. Економічний аналіз діяльності суб'єктів господарювання : підручник / Попович П. Я. – Тернопіль : Економічна думка, 2004. – 416 с.
10. Баканов М. И. Теория экономического анализа : учебник / Баканов М. И., Мельник М. В., Шеремет А. Д. ; под ред. М. И. Баканова. – 5-е изд., перераб. и доп. – М. : Финансы и статистика, 2005. – 536 с.
11. Мних Є.В. Економічний аналіз : підручник / Є.В. Мних. – К. : Знання, 2011. – 630 с.
12. Шаманська О. І. Сучасні підходи до оцінювання ефективності управління ресурсним потенціалом підприємства [Електронний ресурс] / О. І. Шаманська // Ефективна економіка : електронне наукове фахове видання. – 2013 – № 3. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1860>
13. Горлачук В. В. Економіка підприємства : [навчальний посібник] / В. В. Горлачук, І. Г. Яненкова. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. – 344 с.
14. Маценко А. А. Інтегральний коефіцієнт визначення ефективності системи матеріально-технічного забезпечення на промисловому підприємстві [Електронний ресурс] / А. А. Маценко. – Режим доступу : <http://nauka.zinet.info/21/matsenko.php>
15. Фещур Р. В. Групи показників (індикаторів) оцінювання рівня розвитку підприємств [Електронний ресурс] / Р.В. Фещур, В.Ю. Самуляк. – Режим доступу : <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/10053/1/36.pdf>

References

1. Hrabovets'kyi B.Ye. Ekonomichnyy analiz: navch. posibnyk. Kiev, Tsentr uchbovoyi literatury, 2009, 256 p.
2. Kanke A.A. Analiz fyansovo-khozyaystvennoy deyatel'nosti predpryatyua. Moscow, YD «Forum»: YNFRA – M, 2007, 288 p.
3. Prokopenko I.F., Hanin V.I. Metodyka i metodolohiya ekonomichnoho analizu. Kiev, Tsentr uchbovoyi literatury, 2008, 430 p.
4. Rzaeva T.H. Ekonomichnyy analiz: navchal'nyy posibnyk. Khmelnytskyi, KhNU, 2003, 198 p.
5. Chumachenko M.H. Ekonomichnyy analiz: navchal'nyy posibnyk. Kiev, KNEU, 2003, 540 p.
6. Savytskaya H.V. Ekonomicheskyy analiz: uchebnyk. Moscow, NYTs YNFRA-M, 2014, 649 p.
7. Bolyukh M.A., Burchevs'kyi V.Z., Horbatok M.I. Ekonomichnyy analiz: navch. posibnyk. Ed. by akad. NANU prof. M. H. Chumachenka. Kiev, KNEU, 2003, 556 p.
8. Vasy'l'eva L.S., Shteyn E.M., Petrovskaya M.V. Analiz fyansovo-khozyaystvennoy deyatel'nosti predpryatyuy: uchebnyk. Moskva, Ekzamen, 2008, 319 p.
9. Popovych P. Ya. Ekonomichnyy analiz diyal'nosti sub'yektiv hospodaryuvannya. Pidruchnyk. Ternopil', Ekonomichna dumka, 2004, 416 p.
10. Bakanov M. Y., Mel'nyk M. V., Sheremet A. D. Teoryya ekonomicheskoho analiza. Uchebnyk. Moscow, Fynansy y statystyka, 2005, 536 p.
11. Mnykh Ye.V. Ekonomichnyy analiz: pidruchnyk. Kiev, Znannya, 2011, 630 p.
12. Shamans'ka O. I. Suchasni pidkhody do otsinyuvannya efektyvnosti upravlinnya resursnym potentsialom pidpryyemstva.

Elektronne naukove fakhove vydannya «Efektyvna ekonomika», 2013, No. 3, URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1860>

13. Horlachuk V. V. *Ekonomika pidpryyemstva: navchal'nyy posibnyk*. Mykolayiv, Vyd-vo ChDU im. Petra Mohyly, 2010, 344 p.

14. Matsenko A. A. *Intehral'nyy koefitsiyent vyznachennya efektyvnosti systemy material'no-tekhnichnoho zabezpechennya na promyslovomu pidpryyemstvi*. URL: <http://nauka.zinet.info/21/matsenko.php>

15. Feshchur R. V. *Hrupy pokaznykiv (indykatoriv) otsinyuvannya rivnya rozvytku pidpryyemstv*. URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/10053/1/36.pdf>

Надійшла 10.08.2015; рецензент: д. е. н. Гонтарева І. В.